

Piotr Szukalski
Uniwersytet Łódzki

WPROWADZENIE

Problemy społeczne – czyli wyodrębnione grupy jednorodnych z przedmiotowego punktu widzenia zagrożeń dotykających duże zbiorowości – to pojęcie szeroko używane przez badaczy zjawisk społecznych. Widoczna jest przy tym w ostatnich latach tendencja, aby dokonywać modyfikacji powyższej definicji poprzez zastępowanie słowa zagrożenie innym – wyzwaniem. Tym tropem podążamy w niniejszym tomie, poświęconym społeczno-demograficznym wyzwaniom, stojącym przed Łodzią i województwem łódzkim.

Tematyka niniejszego tomu jest wyrazem głębokiego przeświadczenia jego autorów, że we współczesnej Polsce zbyt małą wagę przywiązuje się do zachodzących długookresowych procesów ludnościowych, pomniejszając – o ile wręcz niekiedy ignorując – ich konsekwencje. Tymczasem zachodzące zmiany, przejawiające się przede wszystkim wzrostem odsetka osób starszych i wzrostem różnorodności form życia małżeńsko-rodzinnego, w rzeczywistości odciskać będą swe piętno na praktycznie każdej sferze życia. Zwiększanie się liczby i udziału osób starszych prowadzi wszak na poziomie makro i mezo do konieczności przeformułowania polityki adresowanej do tej grupy – a zatem wszelkiego rodzaju usług społecznych, w tym i medyczo-pielęgnacyjnych – jak i polityki wobec starości jako fazy życia. Na poziomie mikro z kolei wzrost częstości występowania seniorów oraz wydłużanie się okresu bycia osobą starszą przekłada się na wzrost zapotrzebowania na rodzinne wsparcie, zmianę relacji międzypokoleniowych i ról wypełnianych przez członków rodziny. Zwiększanie się różnorodności form życia małżeńsko-rodzinnego implikuje wzrost niedookreśloności więzi rodzinnych, a w efekcie ich osłabienie. Tymczasem – choć powyższe zjawiska przedostają się do sfery publicznej świadomości – brak jest zrozumienia ich konsekwencji, ich skali, zasięgu, głębi. Celem niniejszego tomu jest choćby tylko trochę podnieść świadomość skutków długookresowych przemian demograficznych i towarzyszących im zmian społecznych.

Przedstawione w niniejszym tomie społeczno-demograficzne wyzwania stojące przed Łodzią i województwem łódzkim – choć skupione głównie wokół wspomnianych dwóch procesów: starzenia się ludności i przemian rodziny – dotyczą również i innych zagadnień – przemian stanu zdrowia i skłonności do migracji.

Powyższa enumeracja najważniejszych wątków prezentowanych niniejszym tomie nie powinna jednak przesłaniać prostego faktu, iż problematyka demograficzna stanowi w niniejszym opracowaniu jedynie punkt wyjścia dla wskazania wynikających z głębszej eksploracji owych wątków wyzwań społecznych, definiowanych

zwłaszcza w kategoriach wyzwań dla polityki społecznej na poziomie regionalnym i lokalnym.

Myśląc o planowaniu rozwoju społeczno-ekonomicznego i o skutecznym prowadzeniu polityki społecznej na poziomie regionalnym, wyjść należy od zastanowienia się, na jakie procesy jesteśmy „skazani”, na ile nasze przewidywania mają charakter foresight (tj. na ile mamy możliwość kształtowania przyszłości), a na ile forecast (tzn. na ile nasze działania mogą być jedynie reakcją na zmiany, na które brak możliwości oddziaływania). W tym celu należy przede wszystkim dokonać pogłębionej diagnozy, a następnie określając potencjalne pole zachodzących przyszłych zmian zastanowić się nad możliwościami oddziaływania na przyszłe procesy.

W przypadku województwa łódzkiego i miasta Łodzi zachodzące w ostatnich dekadach procesy ludnościowe oraz budowane przez GUS przewidywania nie napawają optymizmem. Prezentowane w pierwszych dwóch artykułach, autorstwa Piotra Szukalskiego i Grażyny Mikołajczyk-Lerman, dane odnoszące się do obserwowanych w ostatnich latach i przewidywanych przemian ludnościowych i przemian rodziny jednoznacznie wskazują na zarówno niekorzystne trendy demograficzne, jak i niepokojące zmiany struktury i sposobu funkcjonowania rodzin na badanym terenie. Rysujący się, a napawający niepokojem, obraz uwypuklają wyniki badań odnoszących się do nastoletniego rodzicielstwa, przedstawiane przez Paulinę Bunio-Mroczek. Ta część niniejszego tomu zakończona jest opracowaniem Jolanty Grotowskiej-Leder, wskazującym, iż w przypadku mieszkańców Łodzi zachodzące przemiany rodziny nie oznaczają samoczynnie niemożności uzyskania nieformalnego wsparcia w sytuacji takiej konieczności.

Drugi wątek przejawiający się w trzech kolejnych opracowaniach to starzenie się ludności. Piotr Szukalski analizuje proces starzenia się ludności Łodzi na tle największych polskich miast w trakcie ostatniego stulecia, wskazując na skalę i uwarunkowania zmian struktury wieku wielkomiejskiej ludności. Kontynuację tego wątku stanowi opracowanie Zofii Szwedy-Lewandowskiej, która skupia się na terażniejszości i przyszłości opieki instytucjonalnej w polskich wielkich miastach. Swoistym uzupełnieniem ostatniego wątku jest opracowanie, którego autorka jest Anna Skura-Madziąła, koncentrujące się na opiece hospicyjnej na terenie województwa łódzkiego.

Trzy ostatnie opracowania odnoszą się do zdecydowanie rzadziej poruszanych w stosowanych naukach społecznych wątków. Jolanta Grotowska-Leder przedstawia wyniki badania opisującego jakość życia mieszkańców Łodzi, artykuł Doroty Jołkiewicz poświęcony jest spojrzeniu na skalę, tempo i uwarunkowania rozprzestrzeniania się HIV i AIDS na terenie województwa łódzkiego w ostatnich dwóch dekadach, zaś Dorota Kałuża-Kopias prezentuje dane odnoszące się do migracji wewnętrznych mieszkańców Łodzi na tle innych, wielkich polskich miast.

Jak widać choćby z powyższej listy poruszanych tematów zdecydowanie preferowane jest koncentrowanie się na opisie nie sytuacji, lecz procesów. W przypadku połowy opracowań zawartych w niniejszym tomie wykorzystano przy tym podejście

komparystyczne, zestawiając analizowane procesy zachodzące na terenie Łodzi i województwa łódzkiego z naturalnymi jednostkami odniesienia – innymi wielkimi miastami oraz innymi województwami. Takie porównanie umożliwia wskazanie specyfiki analizowanego obszaru, a tym samym i specyfiki wyzwań wyłaniających się z zachodzących przemian.

Oddając do rąk Czytelnika niniejszy tom, mam nadzieję, iż stanowić on będzie zarys do przemyśleń nie tylko dla osób emocjonalnie związanych z województwem łódzkim i jego stolicą. Choć wyłaniający się z zawartych w tym tomie opracowań obraz wyzwań społeczno-demograficznych bez wątpienia nie jest całościowy, lecz wybiórczy, sformułowane spostrzeżenia – opis i ocena faktów, bazujące na logicznych przesłankach oczekiwania – zmuszają do podjęcia przemyśleń nad przyszłością nie tylko regionu łódzkiego, ale przede wszystkim nad naszym stosunkiem do zarządzania przyszłością.